

TANULMÁNYOK

KELETNÉMET UTAK A PSZICHOANALÍZISHEZ¹
Idealizálás és háritás között

Annette Simon

Előadásomban a keletnémet kollégák pszichoanalízis felé vezető útjával szeretnék foglalkozni, amely eltért magyar kollégáink tapasztalataitól. Eleve evidens módon adódik két nagy különbség. Az egyik a német nemzetiszocializmus történelmi terhe, amely felelősséget ró ránk, német pszichoanalitikusokra, a másik pedig Németország felosztása, amely a pszichoanalízis igen eltérő útjait eredményezte Kelet- és Nyugat-Németországban 1945 után. Mint egykori keletnémet állampolgár számára, a magyar kollégák leírásai jónéhány szempontból ismerősek, sok minden azonban mégis teljesen másképp volt. Magyarországról mindig úgy beszéltünk, mint a „szocialista tábor legvidámabb barakkjáról”. Ezt a Budapesten tett látogatásaink is megerősítették. Ez a város a 1970-es és ’80-as években Kelet-Berlinhez képest sokkal világvárosiasabbnak tűnt; a csodás budapesti könyvesboltok és antikváriumok révén jól el volt látva pszichoanalitikus, meg egyéb irodalommal is. Azt, hogy ennyire azért nem volt rózsás a helyzet, megtudhatuk a mostani konferencián is.

Ez az előadás újfent a pszichoanalízishez fűződő viszony belső és külső változásairól szólna, amelyet mi, NDK-ból származó idősebb tera-

---

¹ Az írás eredetileg előadásként hangzott el, „Ostdeutsche Wege zur Psychoanalyse – zwischen Idealisierung und Aneignungswiderstand” címmel, a Collegium Hungaricum Berlin és a Német Pszichoanalitikus Társaság közösen megrendezett „Berlin–Budapest: Pszichoanalízis a vasfüggöny mögött” című, konferenciáján (2008. november 14-15. Collegium Hungaricum Berlin). A szöveget Bottka Petrik fordította, és a fordítást Berger Ágnes lektorálta. [a szerk.]

peuták – akik most vezető funkciókban, keletnémet pszichoanalitikus intézményekben tevékenykedünk – végigjártunk. E keletnémet kollégák közül sokan, közülük a sajnos túl korán elhunyt Hans-Joachim Koraus, illetve Hans-Joachim Maaz, valamint Jochen Schade, Michael Froese, Irene Misselwitz, Margarete Meador (hogyan csak néhányukat említsem) előadásokban és publikációkban már határozottan kifejtették ezzel kapcsolatos nézeteiket, én pedig rájuk fogok hivatkozni.

„Végre szabadság, végre pszichoanalízis” – ezzel a címmel tartott előadást Ch. Seidler és M. Froese 1997-ben, a keletnémet pszichoanalitikus kiképzőintézetünk első munkaértekezletén, melynek témája a következő volt: „Keletnémet pszichoterápia – a szubverzió és az alkalmazkodás között” (Seidler, Froese, 2002). Az előadás címe valami olyasmire tapintott rá, amely az egyesítés euforikus időszakában számunkra is hasonló módon volt érzékelhető: végre megadatott a szabadság, hogy alkalmazhassuk a pszichoanalízist, terápiaként és kultúrkritikaként egyaránt.

Miféle szabadságra gondolhatunk itt? Ezzel kapcsolatban elsősorban Hannah Arendt művére hívnám fel a figyelmet, aki a *Vita activa oder Vom tätigen Leben* [Vita activa, vagy a tevékeny életről]² című művének 5. fejezetében a szabadságról is szót ejt. Megállapítja, hogy mihelyst az ember cselekszik, egy vonatkozási hálózatba szövődik bele, mivelhogy úgy tűnik, mintha „inkább saját tette áldozata és elszenvedője, mintsem alkotója és megcselekvője volna” (298.o.), majd így folytatja: „a szabadságot, úgy tűnik, csak az képes megtartani, aki a cselekvéstől tartózkodik, s a személy szuverenitásának egyedüli megmentője abban a távolságban látszik rejleni, amelyet a 'bölcsek' maguk és a személyközi tartomány közé állítanak, és itt megőriznek” (298.o.). E bölcsességnek azonban alapvető tévedése Arendt szerint, hogy a cselekvéstől való tartózkodást egyenlővé teszi a szabadsággal. „Egyetlen ember sem szuverén, mivel nem az ember, hanem emberek lakják a földet”, és a többes szám e tényének mindannyian alá vagyunk rendelve.

Hannah Arendt érdekes módon – és számomra igen nagy megvilágító erővel – a megbocsátás és az ígért emberi képességeiben

---

² Arendt e műve eredetileg angolul *The human condition* címmel jelent meg 1958-ban (Chicago University Press, Chicago). [a szerk.]

lát egy utat az emberi szabadság felé. A megbocsátás és az ígéret képességei azok a modusok, „amelyek révén a cselekvő felszabadul egy olyan múlt alól, amely őt örökre meg akarná határozni, és valamelyest biztosíthatja magát egy olyan jövővel kapcsolatosan, amely előreláthatatlanságával fenyeget.” (303.o.)

A megbocsátás és ígéret olyan fogalmak, amelyek közvetlenül emberek együttlétét célozzák meg, emberi vonatkozást és kötődést előfeltételeznek. Vajon e viselkedésformákra való képesség nem áll-e nagyon közel ahhoz, amit mi „depresszív pozíciónak” nevezünk, és ezáltal nem biztosít-e ez egy darabka szabadságot is? Hogyan tudtunk és tudunk mi, keletnémet pszichoterapeuták olyan utat találni a pszichoanalízis elsajátításához, amely szabadságot ad számunkra a megbocsátáshoz és az ígérethez?

Kétségtelen tény, hogy az én generációm keleti terapeutáinál már 1989 előtt is végbement a egyfajta közeledési folyamat a pszichoanalízis felé, és erről a nyugati oldal néha kevéssé vesz tudomást. A pszichoanalízis keletnémet földön kettős megsemmisítést szenvedett el. A pszichoanalízist a náci uralom idején a Göring-intézetben³ sorvasztották el. Az NDK-ban a hagyomány újrafelvétele elmaradt, az 1953-as Pavlov-konferencián pedig a betiltással egyenértékű ideológiai határozatot hoztak ellene. (Lockot és Bernhardt, 2001). Arndt Ludwig a jelen konferencián tartott előadásában részletekbe menően foglalkozott ezzel. A pszichoanalízis e kettős megsemmisítése után legkésőbb a hatvanas évek végére éhség támadt fel a pszichoanalízis iránt – amelynek lökést adtak a '68-as nyugat-németországi fejlemények is. Jól emlékszem arra, hogy valószínűleg 1972-ben a kelet-berlini Humboldt Egyetem pszichológiai tanszékén hallottam egy előadást, melynek során egy görcsös docensnő öntelt módon, és műve összefüggéseiből teljesen kiragadva idézte Freudot. Egy tünet szexuális elfojtásból való levezetéséről volt szó – ezt az értelmezést a docensnő nagy élvezettel gyalázta. Anélkül, hogy bármiféle fogalmam lett volna a pszichoanalízisről, evidenciaként éltem meg, hogy éppen ez az, aminek köze lehet magához a docensnőhöz, és hogy mégiscsak egy igen érdekes elméletről lehet

---

³ A Matthias Göring pszichiáter (Hermann Göring unokaöccse) által vezetett Német Pszichoterápiás Intézet, amely egy ideig eltúrte a (nem zsidó származású) pszichoanalitikusokat. [a szerk.]